

ІДІОМАТИЧНІ ОДИНИЦІ З МЕТЕОРОЛОГІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ: СТРУКТУРНА ТА СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЇ

Найповніше уявлення про навколишній світ демонструє лексика як явище, безпосередньо пов'язане з предметним світом людини. Це дає змогу, вивчаючи словниковий склад мови, а особливо ідіоматичні одиниці, проаналізувати менталітет народу та дослідити його ставлення до навколишньої дійсності [8, с. 133–134].

Постановка проблеми. Незважаючи на важливу роль, яку відіграють в мові ідіоматичні одиниці, в лінгвістичній літературі існує невелика кількість праць, присвячених їх дослідженню. Питання ідіоматики переважно досліджується в рамках фразеології [1; 4; 13], ідіоматика як самостійна дисципліна досі не сформувалась.

Ідіоматику слід розглядати як прошарок, до якого належать усі види вторинних експресивних номінацій незалежно від їх структури. Таким чином, ідіоми можуть бути однослівними, надслівними, а також бути виражені реченнями [6, с. 269–272]. У статті ми дотримуємося терміна, який трактує ідіому як стійкий комплекс, представлений словом, словосполученням чи реченням із цілком або частково переосмисленими значеннями компонентів, що має емоційне забарвлення [9, с. 125].

Дослідження ідіоматичних одиниць з метеорологічним компонентом в сучасній англійській мові надає можливість вивчити особливості сприйняття природи представниками англійської мовної спільноти та дозволяє реконструювати фрагмент концептуальної картини світу англійців, що пов'язаний зі сприйняттям оточуючого світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню ідіоматики та ідіом присвятили свої доробки як вітчизняні, так і західні мовознавці та лінгвісти: А.І. Альохіна, Л.А. Винарева, О.В. Кунін, Дж. Сейлд, А. Маккаї, У. Вайнрайх [1; 4; 5; 7; 13; 16]. Проте існує незначна кількість робіт, присвячених огляду метеорологічного компоненту у складі ідіоматичних одиниць, що свідчить про недостатнє висвітлення цієї тематики у науковій літературі і робить наше дослідження актуальним.

Метою статті є провести структурний та семантичний аналіз ідіоматичних одиниць, що містять у своєму складі метеорологічний компонент.

Мета статті передбачає виконання таких завдань:

- 1) здійснити теоретичний аналіз поняття ідіоми / ідіоматичної одиниці у лінгвістичних розвідках;
- 2) визначити поняття метеорологічного компоненту та проаналізувати його значення у складі ідіом;
- 3) встановити особливості структурної та семантичної класифікації ідіом з метеорологічним компонентом;
- 4) проаналізувати структурні особливості ідіом з метеорологічним компонентом;
- 5) провести семантичний аналіз досліджуваних ідіоматичних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Аналіз лексикографічних джерел дозволяє дослідити та виділити ідіоматичні одиниці, які містять у своєму складі метеорологічний компонент. Метеорологічний компонент розуміють як природні явища, які є сукупністю процесів матеріально-інформаційного перетворення у природі, зумовлених загальними причинами [12]. Явища природи класифікуються за характером впливу, походженням, тривалістю, регулярністю дії, масштабом розповсюдження.

Природні явища поділяються на дві групи:

- 1) атмосферні явища;
- 2) небезпечні атмосферні явища і стихійні лиха.

До атмосферних явищ відносимо власне атмосферні явища: *rainbow, wind, breeze, cloud, thunder* та атмосферні опади. Атмосферні опади – це вода в рідкому або твердому стані, що випадає з хмар, а також та, що виділяється з повітря на земну поверхню та предмети [10], наприклад: *rain, sprinkle, snow, slush, dew*. Небезпечні атмосферні явища – це явища, що можуть завдати шкоди та збитків населенню та господарству [12]. До них відносимо такі: *hail, squall, blizzard, storm, lightning, frost, heat, fog, mist*. Стихійне лихо – це надзвичайне природне явище, що діє з великою руйнівною силою [10]. До стихійних лих відносимо *flood*. Деякі явища природи можуть отримати характер стихійного лиха за високої інтенсивності.

Ідіоматичні одиниці з метеорологічним компонентом мають свої структурні особливості. Згідно зі структурною класифікацією О.В. Куніна за характером значення і виконуваними синтаксичними функціями ідіоми поділяються на 4 класи: номінативні, номінативно-комунікативні фразеологічні одиниці, вигуківі і модальні, комунікативні фразеологічні одиниці [4, с. 13].

Номінативні ідіоми – це звороти, які позначають предмети, явища, дію, стан, ознаку тощо. Вони бувають трьох видів – субстантивні, ад'єктивні та адвербіальні [4, с. 90]. Субстантивні (іменникові) ідіоми – це, як правило, такі, що мають у своєму складі ядерний іменник та виступають у реченні у функції іменника, наприклад: *stormy petrel* – людина, своєю якою викликає суперечки [11].

Ад'єктивні (прикметникові) ідіоматичні одиниці образно, виразно та емоційно позначають різноманітні якості та особливості як людини, так і предметів або явищ дійсності та збігаються з функціями прикметника, наприклад: *earthy* – земний, приземлений [3].

Адвербіальні ідіоми трапляються рідко та можуть мати у своєму складі різні частини мови [2, с. 104]. За лексико-граматичним значенням та особливостями синтаксичного функціонування ці складові еквівалентні прислівнику, тому в реченні вони виступають обставинами, наприклад: *like mushrooms after a rain* – дуже швидко [15].

До номінативно-комунікативних фразеологічних одиниць належать дієслівні фразеологічні одиниці, де головне слово, яке несе смислове навантаження, виражено дієсловом. Дієслівні фразеологізми передають значення дії, найчастіше виконуючи синтаксичну функцію присудка [2, с. 103]. Наведемо приклади: *back water* – відступати, ухилятися від відповідальності [14].

Вигукові ідіоми не можуть сполучатись зі словами або словосполученнями та виражають емоції та волевиявлення [4, с. 231]. Розглянемо ідіому англійської мови *by thunder*, яка може позначати як здивування та захоплення, так і прикрість та гнів [11].

Для того, щоб дати визначення модальними ідіомам, слід розглянути поняття модальності. Модальність у широкому розумінні розглядається як ставлення мовця до змісту висловлювання та відношення змісту висловлювання до дійсності. За такого визначення модальності велику кількість ідіом можна розглядати як модальні. Існує і вузьке розуміння модальності, за якого ідіома виражає підтвердження або заперечення, що позначають ставлення до висловлювання з точки зору його достовірності, бажаності, приблизності [5]. З огляду на це наводимо такий приклад модальної ідіоми: *no earthly* – ні найменшої надії, ні найменшого шансу [15].

Останнім класом є комунікативні ідіоматичні одиниці. До комунікативних ідіом належать ті вирази, що представляють ціле речення [4, с. 240]. Вони можуть мати структуру простого речення: *Cloudy mornings turn to clear evenings* – все змінюється [3]; складного речення: *The words are just wind, but seeing is believing* – вірити треба вчинкам, а не словам [14].

Аналіз лексикографічних джерел та теоретичного матеріалу засвідчив, що ідіоматичні одиниці з метеорологічним компонентом згідно зі структурною класифікацією поділяються на 4 класи: номінативні, номінативно-комунікативні, вигукові і модальні, комунікативні ідіоматичні одиниці. Саме тому вивчення питання класифікації ідіом включає багато різноманітних аспектів та підходів, проте кожен вид є важливими, що робить структурний аналіз ідіоматичних одиниць ґрунтовним та ефективним.

Семантична класифікація ідіоматичних одиниць зумовлена переосмисленням цілісного значення ідіоми та оцінкою її компонентів певною лінгвоспільнотою. Основою для семантичної класифікації можна вважати такі характеристики: характер відношення компонентів до дійсності, наявність та характер зв'язку предметного значення стрижневого слова ідіоми із цілісним значенням ідіоматичної одиниці та наявність асоціативного компонента.

Отже, проаналізовані ідіоми з метеорологічним компонентом можна поділити на такі типи: ідіоми на позначення зовнішнього вигляду людини, опису її фізіологічних ознак; внутрішнього світу, тобто характеру та почуттів; поведінки та стосунків між людьми; феноменів та життєвих ситуацій. Усі згадані типи ідіоматичних одиниць мають як позитивне, так і негативне забарвлення.

У досліджуваних ідіомах з метеорологічним компонентом риси та характеристики природного явища часто переносяться на людину та характеризують її з різних боків. Наприклад, опис фізіологічних ознак: швидка реакція – *be like the wind* (бути швидким) [11], *like lightning* (швидкий) [3]; гарний фізичний стан людини – *sound in wind and limb* (здоровий як бик) [14], *be as right as rain* (бути у відмінній формі) [15]; незадовільний стан фізичного розвитку та здоров'я – *down the wind* (стан занепаду сил) [11].

Одне з провідних місць займають ідіоматичні одиниці на позначення зовнішнього вигляду людини. Оскільки природні явища часто мають небезпечний характер та асоціюються із негодою, більшість ідіом з метеорологічним компонентом має негативне значення. Таке їх сприйняття представниками англійської лінгвоспільноти віддзеркалюється в ідіомах на позначення засмученого вигляду людини, наприклад: *as black as thunder* – похмурий вигляд [11], *have a cloud on one's brow* – мати понурий вигляд [3]. Гроза та грім лякають людину, що відображається у значеннях таких ідіом: *struck with thunder* – збитий з пантелику [15], *like a dying duck in a thunderstorm* – мати наляканий вигляд [14]. А образ туману як хмарного, водяного повітря в ідіоми *misty-eyed* позначає людину з очима на мокрому місці.

Особливості внутрішнього світу, характер та почуття людини є одним з ключових аспектів порівняння в ідіомах. Наведемо декілька прикладів таких значень у порівняннях: радість людини (*be on cloud nine* – бути на сьомому небі від щастя) [3]; зображення занепакої духом людини (*be scattered to the four winds* – бути розбитим) [15]; чистота і порядність людини асоціюється з щойно наметеним чистим снігом (*as pure as the driven snow* – невинний) [11]; мрійливість (*be in the clouds* – літати в хмарах) [3]; гордість і пихатість (*wind in the head* – зарозуміла людина) [14].

Поведінка людини є також одним з аспектів, який характеризують ідіоми з метеорологічним компонентом. Погода часто є непостійною, людина не може знати напевно, якою вона буде, і саме ці особливості погодних умов переносяться на характеристику людини, наприклад: *every wind has its weather* – про людину, на яку не можна покластись [14]; *rain at seven / fine at eleven* – сім п'ятниць на тиждень, ненадійна людина [3].

Інформацію про стосунки між людьми знаходимо у таких ідіоматичних одиницях: *stormy petrel* – людина, по ява якої призводить до суперечок [14]; *hail fellow well met* – людина, яка з усіма перебуває в гарних стосунках [11].

Ситуації, що виникають у процесі життєдіяльності людини, можуть мати різноманітний характер та стосуватись різних аспектів життя людини. Такі ситуації можуть бути позитивного та негативного характеру. Серед досліджуваних ідіоматичних одиниць з метеорологічним компонентом були знайдені ідіоми на позначення подолання життєвих труднощів (*ride the storm* – подолати труднощі [15], *weather the storm* – пережити невдачі [3]);

невтраченої надії (*every cloud has a silver lining* – у кожній проблемі є й хороша сторона [11], *a break in the clouds* – промінь надії); уникнення проблем (*come in when it rains* та *get out of rain*) [3].

Для позначення легкості певної роботи або ситуації застосовується характерна особливість бризу як явища природи бути легким та приємним: *be a breeze* [3].

Перед від'їздом люди зазвичай бажають гарної дороги та попутного вітру, що і відобразилося у такій ідіомі: *wish a fair wind* [11]. Така характеристика природних явищ як швидкість використовується для позначення швидкості процесу або ситуації: *like greased lightning, as fast as wind* [15].

Серед відібраних нами з лексикографічних джерел ідіом з метеорологічним компонентом наявні ті, що позначають умови або спосіб виконання певної дії людиною, наприклад: *at a heat* – виконати щось за один раз [14]; *take at the flood* – скористатись можливістю [3]; *rain or shine* – за будь-яких умов [15]. Ідіома *put the heat* використовується для позначення рішучих дій людини, що також відносимо до позитивних ситуацій. На позначення радісних життєвих ситуацій знаходимо ідіоми *be on cloud nine* – бути на сьомому небі від щастя [11], *be in the clouds* – літати в хмарах, мріяти [3]. Номінація *wind* може позначати такі позитивні аспекти життя людини: *get wind* – дізнатись про щось [15], *raise the wind* – роздобути грошей [11].

Ситуації, що виникають під час життєдіяльності людини, можуть мати також негативний характер. Представники англійської лінгвостільності часто сприймають явища природи як негоду, асоціюють її з проблемами, тому таке уявлення віддзеркалюється на значенні певних ідіоматичних одиниць з метеорологічним компонентом. Так, існує низка ідіом на позначення важких життєвих ситуацій, наприклад: *a cloud on your horizon* – певні труднощі [15], *a little cloud no bigger than a man's hand* – передвісник біди [11].

Туманна погода асоціюється з невизначеністю ситуації, в яку потрапила людина: *be in a fog* – як в тумані [3], *cast the mist before one's eyes* – пускати пил в очі [15], *be lost in the mists of times* – нічого не розуміти і не пам'ятати [11], *have no foggiest idea* – не мати найменшого уявлення [14].

Різні природні явища використовуються у складі ідіом на позначення ситуації, коли людина б'є байдики або робить щось марно: *fan the breeze* – базікати [3], *be chasing a rainbow* – хотіти, бажати чогось нереального [14], *hang in the wind* – вагатися, не знати що робити [15].

Явище снігу використовується для описання зайнятості людини: *snowed under* [15]. Дощ заважає планам і може часто їх зруйнувати, таке бачення дощу англійцями зустрічаємо в ідіомах *rain out, rain on smb's parade* – зіпсувати щось [11].

Негативний вплив однієї людини на іншу знаходимо у таких ідіоматичних одиницях: *put the heat on smb* – чинити на когось тиск [14], *bring a storm about one's ears* – викликати бурю незгод, протестів [3], *be a lightning rod for smth* – відповідати за чужі помилки [15].

Небажання людини стикатись з неприємностями позначене в ідіомах *wait till clouds roll by* – чекати, коли минуть труднощі [11], *look out for squalls* – остерігатись небезпеки [3]. Скрутне становище, в яке потрапила людина, описують такі ідіоматичні одиниці: *be under a cloud* – бути у складному становищі [15], *get thunder and lightning* – отримати різкий осуд [14]. Явища природи у складі ідіом можуть позначати навіть нелегальну діяльність людини: *sail close to the wind* – займатись чимось небезпечним [3], *sprinkle the flowers* – роздавати хабарі [15], *slush fund* – гроші для підкупу [11].

З огляду на різне відношення англійців до явищ природи той самий метеорологічний компонент надає ідіоматичним одиницям позитивного або негативного забарвлення.

Висновки. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що ідіоматичні одиниці з метеорологічним компонентом позначають як характерні якості, притаманні людині, так і ситуації, які виникають у її житті. Серед них виділяємо ті, що мають позитивний та негативний характер. Було виявлено, що ситуації та якості негативного характеру, описані в ідіомах з метеорологічним компонентом, переважають. Це пояснюється тим, що погода є нестійким та мінливим явищем, а явища природи часто асоціюються з перешкодами, невдачами та труднощами, що і відображається в англійських ідіомах з метеорологічним компонентом.

Подальша перспектива розвідки вбачається у зіставному аналізі ідіом з метеорологічним компонентом в англійській та українській мовах.

Література:

1. Алехина А.И. Идиоматика современного английского языка. Мн.: Высшая школа, 1982. 279 с.
2. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: Нова книга, 2003. 153 с.
3. Григорьева А. 1500 русских и 1500 английских идиом, фразеологизмов и устойчивых словосочетаний. URL: <http://iknigi.net/avtor-anna-grigoreva/73277-1500-russkih-i-1500-anglijskih-idiom-frazeologizmov-i-ustoychivyh-slovosochetaniy-anna-grigoreva/read/page-1.html>
4. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. М.: Изд-во «Международные отношения», 1972. 288 с.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., перераб. М.: Высш. шк. 1996. 381 с.
6. Мосейчук О.М. Проблема визначення кордонів ідіоматики. Вісник Житомирського державного університету імені І.Я. Франка. 2004. № 17. С. 269–272.
7. Сейлд Дж., Макморди У.Идиомы английского языка и их употребление. М.: Высшая школа, 1983. 266 с.
8. Семенюк О.А., Паращук В.Ю. Основы теории мовної комунікації: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

9. Фещенко Ю.І. Ідіоматичний простір «Homo socialis» у сучасній англійській мові: лінгвокогнітивний та комунікативно-функціональний аспекти. Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. пр. Вип. IV. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2006. С. 124–128.
10. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>.
11. Collins Cobuild Dictionary of idioms. UK: HarperCollins Publishers. 1997. 493 p.
12. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <http://www.ldoceonline.com/>.
13. Makkai A. Idiom Structure in English. Hague: Mouton, 1972. 371 p.
14. Margulis Alexander Russian-English dictionary of proverbs and sayings. URL: <http://englisch-infoblog.ru/wp-content/uploads/2013/10.pdf>.
15. Oxford Dictionary of English idioms. URL: http://www.oxfordreference.com/pdf/Nadisa_Shcherban.pdf.
16. Weinreich U. Problems in the Analysis of Idioms. New York: University California Press, 1969. 238 p.

Анотація

М. ДАВИДОВИЧ. ІДІОМАТИЧНІ ОДИНИЦІ З МЕТЕОРОЛОГІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ: СТРУКТУРНА ТА СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті здійснено огляд підходів до класифікації ідіоматичних одиниць, які містять у своєму складі метеорологічний компонент. Особливу увагу приділено семантичній та структурній класифікації на основі вибірки ідіом із лексикографічних джерел. Комплексний підхід до аналізу ідіоматичних одиниць дозволяє розкрити значення та особливості вживання кожної ідіоматичної одиниці.

Ключові слова: ідіома, ідіоматична одиниця, ідіоматика, метеорологічний компонент, номінативні ідіоми, ад'єктивні ідіоми, адвербіальні ідіоми, субстантивні ідіоми, номінативно-комунікативні ідіоми, модальні ідіоми, комунікативні ідіоми, явища природи.

Аннотация

М. ДАВЫДОВИЧ. ИДИОМАТИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ С МЕТЕОРОЛОГИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ: СТРУКТУРНАЯ И СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИИ

В статье осуществлён обзор подходов к классификации идиоматических единиц, содержащих в своём составе метеорологический компонент. Особое внимание уделено семантической и структурной классификации на основе выборки идиом с лексикографических источников. Комплексный подход к анализу идиоматических единиц позволяет раскрыть значение и особенности употребления каждой идиоматической единицы.

Ключевые слова: идиома, идиоматическая единица, идиоматика, метеорологический компонент, номинативные идиомы, адъективные идиомы, адвербиальные идиомы, субстантивные идиомы, номинативно-коммуникативные идиомы, модальные идиомы, коммуникативные идиомы, природные явления.

Summary

M. DAVYDOVYCH. IDIOMS WITH METEOROLOGICAL COMPONENT: STRUCTURAL AND SEMANTIC CLASSIFICATIONS

The article deals with approaches to the classification of idiomatic units that contain a meteorological component. Particular attention is paid to the semantic and structural classifications, which are based on a sample of idioms from lexicographic sources. An integrated approach to the analysis of idiomatic units allows us to disclose the meaning and peculiarities of the usage of each idiomatic unit.

Key words: idiom, idiomatic unit, idiomatic, meteorological component, nominative idioms, adjectival idioms, adverbial idioms, substantive idioms, nominative-communicative idioms, modal idioms, communicative idioms, natural phenomena.